

Waarom is de huidige aandacht voor de Middeleeuwen zo minimaal, terwijl een grondige kennis van dit tijdvak eerder heel relevant werd geacht? Dit is een van de vragen die de Nijmeegse historicus Peter Raedts stelt in zijn nieuwe boek *De ontdekking van de Middeleeuwen*. In die vraag ligt ook het tweeledige doel van de auteur besloten: enerzijds wil hij reconstrueren hoe er de afgelopen eeuwen in Europa tegen de Middeleeuwen is aangekeken, anderzijds wil hij de studie naar dit tijdvak nieuwe relevantie geven, ofwel bruggen bouwen 'tussen ons heden en dat verre verleden' (p.23).

Het leeuwendeel van deze magistrale én uitdagende

ALGEMEEN

Rehabilitatie van de Middeleeuwen

Peter Raedts, De ontdekking van de Middeleeuwen. Geschiedenis van een illusie (Amsterdam; Wereldbibliotheek 2011) 432 p., ill., €29,- ISBN 9789028424142

studie bestaat uit een beschrijving van de wijze waarop de Middeleeuwen in de loop van de tijd steeds opnieuw werden ontdekt en geactualiseerd. Raedts laat overtuigend zien dat Franse, Duitse en Engelse schrijvers allemaal hun eigen verhaal over de Middeleeuwen vertelden, waarbij ideologische en politieke preoccupaties bepalend waren.

Tegelijkertijd hadden ze dezelfde motieven: vrijwel alle auteurs projecteerden idealen van echtheid, eigenheid en gemeenschapszin op de Middeleeuwen en trokken daaruit lessen voor de eigen tijd. Tot nu toe konden we voor dergelijke inzichten terecht bij deelstudies per land, tijdvak, auteur of genre; het werk van Raedts is

uniek in zijn geografische en historische reikwijdte.

Raedts begint zijn historische overzicht bij de Italiaanse humanisten, die – enkele uitzonderingen daargelaten – de Middeleeuwen als irrelevant afdeden en de Klassieke Oudheid als de bron van alle beschaving zagen. De dominantie van de klassieke cultuur verdween in de achttiende eeuw, toen verlichte denkers en historici interesse gingen opbrengen voor de 'donkere jaren' tussen 500 en 1500. Bij schrijvers als Hume, Robertson en Voltaire werd een negatief oordeel over de toenmalige domheid gekoppeld aan bewondering voor prestaties en initiatieven uit die periode. Met de opkomst van de Romantiek verschoof het classicistische paradigma naar de achtergrond. Duitse romantici als Herder en Goethe gingen op zoek naar de Duitse volksgeest en vonden de zuivere oorsprong daarvan in de Middeleeuwen. Na de Franse Revolutie kregen de Middeleeuwen een nieuwe voorbeeldfunctie: men ging zich spiegelen aan deze tijd van ideale gezagsverhoudingen en hechte gemeenschappen. Dit ideaalbeeld leefde tot ver in de twintigste eeuw voort bij katholieken, socialisten en nationalist. Het gedwep met de Middeleeuwen ging echter zo ver, dat het op weerstand stuitte bij schrijvers als Thomas Mann.

Raedts wijdt een apart hoofdstuk aan de uitzonderingspositie van Nederland. Niet de Middeleeuwen, maar de Opstand en Gouden Eeuw golden (en gelden) als de hoogtepunten van de Nederlandse geschiedenis. Er waren wel auteurs die de Middeleeuwen als een integraal onderdeel van het vaderlandse verleden beschouwden, zoals de achttiende-eeuwse Leidse hoogleraar Kluit, de excentrieke Bilderdijk en de strijdbare katholiek Alberdingk Thijm. Deze pogingen werden echter gesmoord in de overvloed aan teksten waarin de Opstand en de Gouden Eeuw als de bakermat van de Nederlandse identiteit naar voren werden geschoven.

Voor zijn reconstructie van de Nederlandse omgang met het verleden gebruikt Raedts vooral historiografische bronnen. Het zou interessant zijn om ook de literatuur nog eens aan een grondig onderzoek te onderwerpen. In het achttiende-eeuwse vaderlands-historisch toneel wemelde het bijvoorbeeld van de stukken over de geschiedenis van het Hollandse gravenhuis. In de jaren 1770-1780, toen er sprake was van een ware vaderlandcultus, trokken toneelschrijvers hun stof zelfs vaker uit de Middeleeuwen dan uit de Opstandperiode. In de decennia rond 1800 zochten tal van dichters hun inspiratie in de Middeleeuwen, zoals Bellamy, Feith, Staring, Van Lennep, Beets en Van der Hoop. En dan was er nog de alomtegenwoordigheid van de Middeleeuwen in de historische roman, die in de jaren 1835-1845 aan zijn opmars begon. Met deze literaire verheerlijking van de

Middeleeuwen liep Nederland wellicht meer in de pas van Europa, dan op het eerste gezicht verwacht zou worden.

Raedts sluit zijn boek af met een pleidooi voor een rehabilitatie van de Middeleeuwen. Hij ziet de zin van de studie van deze periode in een confrontatie met de tijd waarin het Westen nog geen almachtige positie bekleedde. De Middeleeuwen kunnen onze cultuur een spiegel voorhouden, omdat ze ons 'de grenzen van de macht onder ogen brengen', aldus Raedts (p.362). Of een dergelijke morele blik op de geschiedenis de beste manier is om bruggen te bouwen tussen verleden en heden, waag ik te betwijfelen. De les is zo algemeen dat hij op vrijwel iedere periode toepasbaar is. Raedts spreekt zichzelf bovendien tegen door te wijzen op het feit dat de meest succesvolle pleitbezorgers van de Middeleeuwen, Herman Pleij en Frits van Oostrom, een stijl hanteren die het vreemde en het anders-zijn van de Middeleeuwen benadrukt. Zij houden zich juist verre van uitspraken over de betekenis van dat verleden voor het moderne Europa. Het publiek lijkt dat niet als een gemis te ervaren, integendeel.

Ook het andere voorstel van Raedts, een nieuwe periodisering van de hele Europese geschiedenis, lijkt me weinig heilzaam. Er zouden voortaan drie periodes onderscheiden moeten worden: namelijk de Oudheid tot het jaar 1000, de Middeleeuwen van 1000 tot 1800, en de Nieuwe Tijd vanaf 1800. Volgens hem zouden jonge generaties historici zich door een dergelijke drieslag aangesproken voelen, omdat zowel de Vroegmoderne Tijd als de Middeleeuwen voor hen even mysterieus als ontoegankelijk zijn. Het is een bizar voorstel, dat geen recht doet aan de immense veranderingen die zich tussen 1500 en 1800 voltrokken. Waarom alle historische nuance loslaten door de Middeleeuwen, Renaissance, Verlichting en Romantiek te laten opgaan in één amorf geheel? Wie is daarmee geholpen?

Maar wat is dan wel een zinvolle benadering? Gelukkig demonstreert Raedts dat zelf in *De ontdekking van de Middeleeuwen*. De kracht van dit boek schuilt in de lange historische lijnen die worden uitgezet en het vergelijkende, internationale perspectief. Door de tijd heen projecteerden schrijvers, filosofen en historici allerlei positieve kwalificaties op de Middeleeuwen, zoals echtheid, eigenheid en gemeenschap. Raedts biedt een erudiete en zorgvuldige analyse van dat beeldvormingsproces. Hij doet dat bovendien op een overtuigende, meeslepende wijze. Een betere reclame kunnen de Middeleeuwen zich niet wensen.

Lotte Jensen

Radboud Universiteit Nijmegen